

มรดกทางวัฒนธรรมกับกระบวนการทำประเทศให้ทันสมัย และผลกระทบต่ออุดมศึกษา

สำออง หิริภูบุรณะ

บทนำ

งานวิจัยนี้ เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยที่ผู้เขียนเป็นผู้รับผิดชอบในรายงานการวิจัยเรื่อง “การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมและปัญหาทางจริยธรรมกับอุดมศึกษา” อันเป็นงานวิจัยที่ทางทบวงมหาวิทยาลัย มอบหมายให้นักวิจัยจาก ๓ สาขาวิชา คือ สังคมวิทยา มนุษยศาสตร์และการศึกษา ศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมในมิติต่อไปนี้

๑. มรดกวัฒนธรรมไทยและการทำประเทศให้ทันสมัย
๒. การสื่อสารและสื่อสารมวลชนยุคใหม่
๓. ศาสนา ความเชื่อ และค่านิยม
๔. มนุษย์กับสิ่งแวดล้อม
๕. การเมืองการปกครอง
๖. บทบาทของอุดมศึกษาในการเปลี่ยนแปลงของสังคม

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. ศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมอันเป็นผลจากการทำประเทศให้ทันสมัย
๒. ศึกษาปัญหาเชิงจริยธรรมอันสืบเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว
๓. ศึกษาผลกระทบอันเกิดจากความเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมและปัญหาทางจริยธรรมที่มีต่อระบบอุดมศึกษา

วิธีการวิจัย ประกอบด้วย ๓ วิธีการ คือ

- ก. วิจัยเอกสาร เป็นการรวบรวมบทความทางวิชาการและเอกสารอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับปัญหาของการวิจัยเพื่อประมวลความคิดเห็น
- ข. วิเคราะห์เนื้อหาของสื่อมวลชนเพื่อนำมาวิเคราะห์โดยกำหนดช่วงเวลาที่ศึกษาสื่อหนังสือพิมพ์ระหว่างเดือนกันยายน-เดือนธันวาคม ๒๕๓๑

ค. การสัมภาษณ์ผู้ชำนาญการ งานวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยระบบคุณค่า ผู้วิจัยไม่อาจรวบรวมข้อมูลจากประชากร หรือกลุ่มตัวอย่างขนาดใหญ่ได้ จึงได้เลือกการซักถามจากผู้ที่ได้ใช้เวลาไตร่ตรองและใคร่ครวญในประเด็นปัญหาเหล่านี้มาเป็นเวลานาน จนเกิดการหยั่งรู้ในสภาพปัญหาและมีแนวคิดเกี่ยวกับวิธีแก้ไขหรือข้อเสนอแนะ คณะผู้วิจัยจึงเลือกใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก โดยใช้กรอบคำถามตามขอบเขตของกาวิจัย สำหรับรายชื่อผู้รู้เหล่านี้ได้คัดเลือกจากความเหมาะสมและความเป็นไปได้

การสัมภาษณ์ได้กระทำเพียง ๑ รอบแต่อาจนัดสัมภาษณ์หลายครั้ง เพราะผู้วิจัยเชื่อว่าไม่จำเป็นต้องตรวจสอบ Consistency ของข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลที่ได้ไตร่ตรองในประเด็นปัญหาเหล่านี้มาเป็นเวลาแรมปีแล้ว การสัมภาษณ์ใช้เทคนิค Ethnographic Future Research (EFR) ของศาสตราจารย์ Robert Textor จากมหาวิทยาลัยแอสตันฟอร์ดมาช่วย คือ เป็นการสัมภาษณ์แล้วผู้สัมภาษณ์สรุปเนื้อหาที่ได้ให้กะทัดรัดอัดลงเทปบันทึกเสียง เพื่อช่วยตรวจสอบเนื้อหาข้อมูลว่า ผู้สัมภาษณ์เข้าใจข้อมูลถูกต้องตรงที่ผู้รู้ต้องการบอก และเพื่อช่วยให้ข้อมูลกะทัดรัดขึ้น นำไปใช้วิเคราะห์ได้สะดวก อย่างไรก็ตามประเด็นของเนื้อหาจะเน้นทั้งสภาพปัจจุบันและอนาคตมากกว่าจะเป็นการสัมภาษณ์เนื้อหาเกี่ยวกับอนาคตอย่างเดียว

เนื่องจากงานวิจัยชิ้นนี้ใช้ข้อมูลส่วนใหญ่จากการสัมภาษณ์ผู้ชำนาญการ และการศึกษาผลงานพิมพ์เผยแพร่ของบุคคลกลุ่มนี้ ข้อสรุปที่ได้จึงเป็นภาพในอนาคตของสังคมไทย ผลกระทบที่มีต่ออุดมศึกษาตลอดจนมาตรการแก้ไขจากทัศนคติของบุคคลดังกล่าวเป็นสิ่งสำคัญ ผู้ที่จะนำผลการวิจัยไปใช้จึงควรระมัดระวังข้อจำกัดของข้อมูลนี้ว่า เป็นความเห็นของบุคคลกลุ่มหนึ่งเท่านั้นมิใช่ของคนส่วนใหญ่ อย่างไรก็ตามบุคคลกลุ่มนี้ก็เป็นกลุ่มที่ได้รับการยอมรับในสังคมไทยว่าเป็นนักคิดที่ได้ใช้เวลาศึกษาวิเคราะห์และใคร่ครวญเกี่ยวกับปรากฏการณ์ทางสังคมมาเป็นเวลายาวนาน ความเห็นของท่านจึงมีคุณค่าควรได้รับความสนใจและพิจารณาอย่างรอบคอบ คณะผู้วิจัยจึงได้เจาะจงเลือกบุคคลกลุ่มนี้เป็นผู้ชำนาญการให้ข้อมูล

๑. ดร.กอบปร	กฤตยาภิรณ
๒. ศ.ดร.เจตนา	นาควัชระ
๓. รศ.ดร.ดวงเดือน	พันธุ์มนาวิน
๔. พระเทพเวที	
๕. ศ.ดร.นิธิ	เอียวศรีวงศ์
๖. ศ.นพ.ประเวศ	วະสี
๗. ศ.ดร.พัทยา	สายหนู
๘. ศ.ดร.ระพี	สาคริก
๙. ศ.ดร.ระวี	ภาวิไล
๑๐. ศ.เสนห์	จามริก
๑๑. ศ.ดร.สิปปนนท์	เกตุทัต
๑๒. ศ.สุมน	อมรวินวัฒน์
๑๓. ดร.อาณัติ	อาภาภิรม
๑๔. ดร.เอกวิทย์	ณ ถกลาง

๑. ภาพในอนาคต

๑.๑ บทบาทของมรดกทางวัฒนธรรมในกระบวนการการปรับประเทศให้ทันสมัย

ผู้ทรงคุณวุฒิส่วนใหญ่มีความเห็นว่า ประเทศไทยคงจะค่อย ๆ เปลี่ยนจากสังคมเกษตรเป็นสังคมอุตสาหกรรมและพาณิชยกรรม แต่การเปลี่ยนแปลงนี้จะค่อย ๆ เป็นค่อย ๆ ไป และจะไม่เกิดขึ้นพร้อมกันทั่วทั้งประเทศ

จากหัวข้อรกรากแห่งของวัฒนธรรมไทยจะเห็นได้ว่า วัฒนธรรมแกนที่เป็นรากเหง้าของวัฒนธรรมไทยคือ ความสันโดษ การพึ่งตนเอง ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ การให้ทาน ความสำนึกในบุญคุณของธรรมชาติ ทางด้านความคิดวัฒนธรรมของไทยคือ การเลือกเดินทางสายกลาง และการมีสติรู้เท่าทันและการดำรงตนให้กลมกลืนสอดคล้องกับสิ่งแวดล้อมด้วยผู้มีปัญญา วัฒนธรรมแกนเหล่านี้หลายท่านเห็นว่า จะไม่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาประเทศในแนวพาณิชยกรรมและอุตสาหกรรม หากตรงกันข้าม จะช่วยลดความรุนแรงของปัญหาที่มักจะเกิดขึ้นในประเทศอุตสาหกรรม เช่น การว่างงานในขณะที่รัฐยังไม่มีสวัสดิการสังคมรองรับเพราะระบบพึ่งพาอาศัยกันและความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่อันญาติจะเข้ามามีบทบาทซับซ้อนปัญหาให้ลดลงไปได้ระดับหนึ่ง

แต่ในมุมมองกลับ หลายท่านเกรงว่าการปรับประเทศให้เป็นประเทศอุตสาหกรรมและพาณิชยกรรมจะมีผลกระทบต่ออย่างรุนแรง จนสามารถทำลายวัฒนธรรมเหล่านี้หากไม่มีมาตรการปรับแก้ได้ทันที่ เพราะจะเกิดปะทะกันระหว่างวัฒนธรรมเดิมกับวัฒนธรรมสมัยใหม่ที่มากับกระบวนการทำประเทศให้เป็นประเทศอุตสาหกรรมและพาณิชยกรรม เช่น แนวคิดเรื่องทาน ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความสันโดษ การพึ่งตนเอง จะปะทะกับแนวความคิดของการแข่งขัน การเอาตัวเอาเปรียบ ความโลภ หัวงำไร และความรำรวยของทุนนิยมที่จะมากับพาณิชยกรรมและอุตสาหกรรม หากการปะทะกันนี้เป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ ปัญหาที่น่าวิตกที่สุดคือ คนไทยกลุ่มที่อ่อนแอกว่าทางการศึกษา ทางประสบการณ์และทางเศรษฐกิจ โดยเฉพาะคนไทยในสังคมชนบทจะถูกเอาเปรียบโดยไม่มีทางสู้กับระบบทุนนิยมได้

๑.๒ เทคโนโลยีสมัยใหม่และผลกระทบต่อพฤติกรรมของมนุษย์

เทคนิคการผลิตจะกระตุ้นให้สังคมไทยเดิมที่ยึดหลักการผลิตเพียงทำเพื่อพอกินพอใช้ ให้หันมาผลิตในปริมาณมากเพื่อนำไปขายและแสวงหากำไร เทคนิคการผลิตเช่นนี้จะเอื้อกับระบบทุนนิยมและผู้ที่มีทุนมากก็จะได้อำนาจมาก ระบบนี้ไม่ช้าจะทำลายธุรกิจเกษตรกรรมและอุตสาหกรรมรายย่อยและอุตสาหกรรมขนาดกลางที่ได้สร้างงานให้กับคนเป็นจำนวนมาก นอกจากนั้น ยิ่งเทคนิคการผลิตมีประสิทธิภาพสูงขึ้นเท่าไร ก็ทำให้การขายต้องใช้เทคนิคต่าง ๆ หลอกลวงมอมเมาผ่านสื่อมวลชนอันมีประสิทธิภาพให้ผู้บริโภคให้อยากซื้อด้วยการกระตุ้นกิเลสซึ่งค้านกับแนวคิดเดิมเรื่องความสันโดษ และแม้ว่าผู้ซื้อยังไม่มีเงินระบบทุนนิยมก็มีบริการสินเชื่อหรือการผ่อนส่ง ซึ่งก็ไปค้านกับแนวความคิดเดิมที่ให้พึ่งตนเองให้ได้ก่อน ระบบนี้มีผลกระทบต่อระบบการทำงานด้วย จะเห็นได้ว่าชาวชนบทเริ่มสูญเสียที่ดินหรือที่ดินทำกินเข้ามาหางานทำในเมืองจนมีผลให้ชนบทเริ่มอ่อนแอ ในขณะที่ในเมืองก็เกิดปัญหาแรงงาน ปัญหาแหล่งเสื่อมโทรม ปัญหาที่คนหนุ่มคนสาวออกทำงาน ทั้งผู้อ่อนแอคือเด็กและคนแก่ให้ขาดคนดูแล โดยทุกคนมุ่งที่จะเพิ่มรายได้พร้อม ๆ กับการเพิ่มรายจ่าย แต่ก็มิได้มีความสุขสงบเพิ่มขึ้น

๑.๓ ความก้าวหน้าทางวัตถุและผลกระทบต่อโลกทัศน์และชีวิต

ใน ๑๕ ปีข้างหน้า คาดได้ว่าคนไทยจะนับถือและศรัทธาในวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีมากขึ้น แต่ก็ยังไม่สามารถพึ่งตนเองได้ทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี และคงจะต้องลอกหรือซื้อเทคโนโลยีจากต่างประเทศ แต่มีผู้ให้สติว่าการลอกเลียนแบบทางความคิดคือการเสียอธิปไตยและการขาดอนทางวัฒนธรรม เพราะสิ่งที่เกิดขึ้นก็คือคนรุ่นใหม่จะเริ่มถูกวัฒนธรรมและความรู้เดิมอันเคยเป็นประโยชน์ต่อบรรพบุรุษ ส่วนการนับถือยกย่องผู้มีวัตถุและเงินทองจะมีแนวโน้มสูงขึ้น อันจะมีผลทางด้านจริยธรรมคือการอ้อวาทย์บังหลวงและความไม่ละอายเกรงกลัวกฎหมายและศีลธรรมเพื่อที่จะได้มีเงินทองร่ำรวย สภาพในเมืองนั้น ผู้คนจะเกิดความเครียด ความวุ่นวาย วิดก หวาดกลัว ความอ้างว้างในขณะที่ความก้าวร้าวรุนแรงจะทวีระดับความเข้มข้น โดยที่สวัสดิการของสังคมเดิมอันเกิดจากความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ การทำงาน ความเมตตา จะถูกทำลายหากมิได้มีการประคับประคองสนับสนุนให้คงไว้

๑.๔ การตามแบบประเทศตะวันตกและการแสวงหาเอกลักษณ์ของชาติ

มีผู้แสดงความห่วงใยในเรื่องนี้ อิทธิพลจากโทรทัศน์มีผลให้ชนบทลอกเลียนสังคมเมืองได้อย่างรวดเร็ว ในขณะที่สังคมเมืองก็ลอกเลียนมาจากประเทศตะวันตกอีกที นอกจากนั้น ก็มีผู้แสดงความห่วงใยในวัฒนธรรมจอมปลอมที่จัดขึ้นเพื่อการท่องเที่ยว และผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อวิถีชีวิตของคนในชนบทและการทำลายระบบนิเวศวิทยา

๒. ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม

ปัจจัยหลักที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงของมรดกทางวัฒนธรรม คือ

๑. การปะทะสังสรรค์และการมีความสัมพันธ์ทางธุรกิจและเศรษฐกิจกับสังคมที่ใหญ่กว่าและรวยกว่า ผ่านสื่อมวลชน (โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ วิทยุ) และการคมนาคมทางบก (การตัดถนนเชื่อมระหว่างเมืองต่อเมืองและเมืองต่อชนบท)
๒. ระบบทุนนิยมในวงการธุรกิจและอุตสาหกรรม
๓. ระบบสินเชื่อ และ
๔. กระบวนการทำประเทศให้ทันสมัยอันได้แก่
 - ก) ระบบการศึกษา
 - ข) การนำเครื่องจักรและเทคโนโลยีจากต่างประเทศเข้ามาใช้ในการผลิตเพื่อเพิ่มผลการผลิต และ
 - ค) การเปลี่ยนแปลงด้านกระบวนการความคิด คือความศรัทธาในความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

๓. ผลกระทบต่อสังคมไทย และปัญหาทางจริยธรรม

ระบบเศรษฐกิจในสังคมไทยปัจจุบัน คือ ระบบทุนนิยมและเสรีนิยม ซึ่งเอื้อและเป็นประโยชน์ต่อคนกลุ่มน้อยที่มีฐานะดี และมีความสามารถรอบรู้ในการประกอบอาชีพทางธุรกิจและอุตสาหกรรม ในวงการทั้งสองนี้ปรัชญาที่รองรับ คือ การแสวงหากำไรจากการเพิ่มผลผลิต ลดค่าใช้จ่าย และการแข่งขัน

ช่วงชิงลูกค้าโดยอาศัยเทคนิคการขายที่เอาเปรียบหลอกลวงผู้บริโภค การเปลี่ยนแปลงเช่นนี้มีผลกระทบทางด้านลบทั้งสิ้นกับคนส่วนใหญ่ ในสังคมไทยที่ขาดอำนาจต่อรองในระดับบุคคล ได้เกิดความฟุ้งเฟ้อในการบริโภค การแสวงหาทางวัตถุ ซึ่งค้ำกันอย่างสิ้นเชิงกับการพึ่งตนเอง และการรักษาความสันโดษในรากเหง้าของวัฒนธรรมเดิม การโฆษณาผ่านสื่อมวลชนมีอิทธิพลอย่างรุนแรงต่อการสร้างบริโภคนิยมทางวัตถุ อันมีผลให้คนนับถือเงินเป็นพระเจ้า ระบบผ่อนส่งของทุนนิยม ทำให้คนยอมรับว่าการมีหนี้สินเป็นเรื่องปกติในสังคม และดูจะเป็นเกียรติด้วยว่าตนมีฐานะดีพอที่จะมีสิทธิกู้ยืมได้ นอกจากนี้ ผลกระทบทางสังคม คือ ว้าเหว่ สิ้นหวัง ขมขื่น และดูถูกตนเอง

๓.๑ ทางด้านความคิด

พร้อมกับความก้าวหน้าทางการศึกษาที่มีรากฐานจากการคิดอย่างเป็นวิทยาศาสตร์ของสังคมตะวันตก อันทำให้คนไทยเข้าใจปรากฏการณ์ทางธรรมชาติมากขึ้น มนุษย์จะเริ่มลดการพึ่งและนับถือธรรมชาติ หากจะใช้วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเข้าไปควบคุมธรรมชาติเพื่อเร่งการผลิต แต่การควบคุมธรรมชาติเพื่อการผลิตเพียงอย่างเดียวจะทำให้สูญเสียความสมดุลในธรรมชาติ เช่นการสร้างเขื่อนที่ทำลายป่าไม้ อันมีผลให้ปริมาณน้ำที่เขื่อนจะเก็บกักได้ลดลง ความเชื่อว่าธรรมชาติคือเทวดา อันเป็นกฎหมายอันศักดิ์สิทธิ์ถูกทำลาย ในขณะที่รัฐอยู่ยังขาดกลไกที่มีประสิทธิภาพในการควบคุมศีลธรรมอันดีของสังคม ส่วนทางด้านการศึกษา ก็เกิดการตั้งสถาบันที่รับเอาหัตถศึกษา พุทธศึกษา และจริยศึกษามาสอนในระบบโรงเรียนและวิทยาลัย หรือมหาวิทยาลัย แต่เนื่องจากระบบการศึกษาไทยมุ่งเน้นอาชีพจากการฝึกปฏิบัติ ในขณะที่ระบบการศึกษาตะวันตกมุ่งไปที่คนที่มึสติปัญญา มีความรู้รอบในสายสามัญ และทำนุบำรุงการสร้างอาชีพในระบบอาชีวศึกษา แต่สังคมไทยมุ่งให้มหาวิทยาลัยเป็นที่สร้างอาชีพ ดังจะเห็นได้จาก ชื่อเดิมและชื่อปัจจุบันของมหาวิทยาลัยหลายแห่ง เช่น โรงเรียนข้าราชการพลเรือน; มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์; วิทยาลัยครู ฯลฯ แต่การสอนอาชีพในมหาวิทยาลัยโดยขาดการฝึกจากชีวิตจริงย่อมทำให้ขาดทั้งทักษะ และเจตคติที่ดีต่อวิชาชีพนั้น ๆ นอกจากนี้เมื่อมหาวิทยาลัยทำหน้าที่ของอาชีวศึกษาแล้ว รัฐบาลก็ได้เพิกเฉยไม่ให้ความสนใจต่ออาชีวศึกษาจริง ๆ ซึ่งจะต้องเป็นฐานในอุตสาหกรรมและธุรกิจของประเทศ

๓.๒ ทางด้านจิตใจ

การนับถือความเจริญทางวัตถุก่อให้เกิดความโลภ และความไร้ความละอายไม่เกรงกลัวต่อกฎหมาย การขาดศีลธรรมและจรรยาบรรณ มุ่งที่จะหาวัตถุและเงินใส่ตน นอกจากนี้สิ่งที่ตามมา คือ การช่วยตนเองไม่ได้ การขาดจริยोटตบปะอันก่อให้เกิดการฉ้อราษฎร์บังหลวง การปล้นจี้ที่ทำให้เกิดความไม่ปลอดภัยในทรัพย์สิน ปัญหาโสเภณี และจรรยาบรรณในวิชาชีพที่ผู้ประกอบการอาชีพมุ่งที่จะหา “เงิน” แทนการบริการอำนวยความสะดวกหรือสร้างความสุขให้แก่ผู้อื่น

๓.๓ ทางด้านการทำงาน

มีแนวโน้มที่ธุรกิจขนาดย่อยและขนาดกลาง ซึ่งเป็นหลักของการประกอบอาชีพอิสระของคนไทย จะถูกทำลายโดยระบบอุตสาหกรรมและธุรกิจรายใหญ่โดยเฉพาะพวกบริษัทข้ามชาติ เหตุการณ์นี้เกิดขึ้นแล้วในญี่ปุ่นจรรยาบรรณต้องออกกฎหมายคุ้มครองและช่วยเหลือธุรกิจรายย่อยและรายเล็ก ๆ อันมีส่วนสร้างงาน

ให้กับคนเป็นจำนวนมากในประเทศ และในประเทศอังกฤษรัฐบาลก็ได้ตั้งกองทุนสำหรับบัณฑิต สำหรับประกอบอาชีพอิสระโดยการให้ยืมโดยมีระยะเวลาปลอดหนี้ในตอนต้น จนกว่าจะตั้งตัวได้

ระบบอุตสาหกรรมมีผลกระทบต่อการทำลายงานฝีมือและหัตถกรรมพื้นเมืองในภาคเหนือ หลายหมู่บ้านในอดีตผลิตเสื้อ กระโปรง และงานฝีมือในการปัก ในระบบครัวเรือน แต่ปัจจุบันบริษัทใหญ่ ๆ ได้เอาระบบกระจายงานเป็นขั้นตอน (assembly line) ไปให้หมู่บ้าน จนในไม่ช้าบ้านที่เคยพึ่งตนเองสามารถผลิตเสื้อทั้งตัวด้วยความประณีต จะมีความสามารถเพียงเข้าแขนเสื้อให้ต่อกับตัวเพียงอย่างเดียว นอกจากนั้นระบบอุตสาหกรรมยังมีผลให้ชาวชนบทโดยเฉพาะชาวอีสานที่ชุมชนเดิมเข้ามาทำงานรับจ้างในเมืองหลวง ทำให้เกิดสภาพบ้านแตกสาแหรกขาด ความสับสนวุ่นวายแก้ปัญหาของสังคมเมือง การขาดการศึกษาของลูกกรรมกร การทิ้งชุมชนเดิมก็ทำให้ชนบทอ่อนแอ เหลือแต่ผู้หญิง คนแก่ และเด็ก ที่ด้อยการศึกษาและมักจะเป็นเหยื่อของนักธุรกิจที่**หัวง้อล้อม** และใช้อิทธิพลทำให้เกษตรกรขายที่ทำกินของตน ปัญหาทางจริยธรรมที่เกิดขึ้น คือ ระบบเหล่านี้สร้างความเห็นแก่ตัว เอารัดเอาเปรียบผู้ที่อ่อนแอกว่าทางปัญญาและเศรษฐกิจ ในขณะที่คนที่ทิ้งชนบทสู่สังคมเมืองก็มีแต่ความไม่เข้าใจในการเปลี่ยนแปลงของสังคมล้าสมัยและวัฒนธรรมไทย ได้ทำให้เกิดอาการที่เรียกว่า ความตระหนกทางวัฒนธรรม (cultural shock) ซึ่งจะมีอาการเครียด ว้าวุ่น กังวล หวาดกลัว แผลงแยก คิดอะไรไม่ออก หาทงออกให้กับปัญหาส่วนตัวและของสังคมไม่ได้ อันเป็นอาการของการขาดความมั่นคงทางอารมณ์และจิตใจที่จะออกมาในรูปแบบของอาการซึมเศร้า หรือความก้าวร้าวรุนแรง ที่มีปรากฏเห็นอยู่ตลอดเวลาในปริมาณที่ค่อนข้างจะเข้มข้นในสังคมไทย

๔. ผลการวิจัยที่เป็นตัวบ่งชี้เชิงนโยบาย

ในส่วนี้ผู้วิจัยจะนำเสนอข้อมูลเกี่ยวกับผลกระทบของสภาพการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม ตลอดจนปัญหาจริยธรรมที่ตามมาที่มีต่ออุดมศึกษา แล้วจะเสนอเป็นนโยบายอุดมศึกษาตลอดจนมาตรการและแนวทางแก้ไขต่อไป

๔.๑ ผลกระทบต่ออุดมศึกษา

กระบวนการทำประเทศให้ทันสมัยมีผลกระทบอย่างรุนแรงต่อระบบการศึกษาไทย ซึ่งลอกมาจากการศึกษาของอังกฤษ อเมริกา อาจกล่าวได้ว่าปัจจุบันอุดมศึกษาไทยไม่มีนโยบายเป็นของตนเอง แต่ถูกใช้เป็นเครื่องมือของรัฐบาลทางด้านเศรษฐกิจ โดยมุ่งผลิตบัณฑิตเพื่อป้อนตลาดแรงงาน มหาวิทยาลัยตกเป็นเครื่องมือของธุรกิจอุตสาหกรรมแทนที่จะมุ่งรับใช้คนส่วนใหญ่ (ผู้ที่เข้าเรียนต่อในระดับอุดมศึกษามีเพียง ๒% ที่มาจากครอบครัวเกษตรกร) นอกจากนั้นยังพบว่ามีการลอกเลียนกันมากในด้านหลักสูตรที่เปิดสอน ซึ่งก็มักลอกมาจากของตะวันตก ในขณะที่องค์กรสงฆ์ที่เคยรับผิดชอบเรื่องการศึกษาถูกลดบทบาทโดยสิ้นเชิง อุดมศึกษากลายเป็นแหล่งผลิตผู้เชี่ยวชาญเฉพาะสาขาที่เป็นนักเทคนิค เพราะหลักสูตรเน้นคุณวุฒิแทนคุณสมบัติของผู้สำเร็จการศึกษา หลักสูตรมุ่งสอนวิชาการและวิชาชีพ และสังคมจะให้ความสำคัญต่อ “ปริญญา” มากจนเกินไป นอกจากนั้นนโยบายพึ่งตนเองบังคับให้มหาวิทยาลัยต้องบริหารไปในทางธุรกิจมากขึ้น อันมีผลให้ลดโอกาสทางการศึกษาสำหรับผู้ที่ยากไร้ ที่สำคัญที่สุด การศึกษาถูกวิจารณ์ว่าประสพความล้มเหลวในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ เพราะการศึกษาสอนให้คนดูถูกสิ่งแวดล้อมเดิมและบัณฑิต

กลับใช้การศึกษาที่ได้รับมา “ถือตัวเอง” ให้พ้นจากสังคมเดิมแทนที่จะกลับไปช่วยพัฒนาสังคมเดิมของตนให้ดีขึ้น และรอดพ้นจากการถูกเอารัดเอาเปรียบโดยคนกลุ่มอื่นในสังคมไทย

๔.๒ ประเด็นหรือปัญหาที่เกิดขึ้น

๔.๒.๑ เกิดค่านิยมที่สนับสนุนความฟุ่มเฟือย รักความสะดวกสบายแทนค่านิยมเดิมคือการประดิษฐ์สิ่งต่าง ๆ ขึ้นใช้ด้วยความคิดสร้างสรรค์ของตน

๔.๒.๒ เกิดความหมกมุ่นกับผลประโยชน์ทางด้านวัตถุ มีการนำนวัตกรรมและเทคโนโลยีมาใช้ในการผลิตโดยกลุ่มบุคคลที่มีโอกาสสูงในสังคม ทำให้เกิดการเอารัดเอาเปรียบ และความเหลื่อมล้ำต่ำสูง

๔.๒.๓ เกิดความจำเป็นที่จะต้องพึ่งพาทางเทคโนโลยีจากต่างประเทศ

๔.๒.๔ นโยบาย รูปแบบ และเนื้อหาของการศึกษาในสังคมไทยมีลักษณะลอกเลียนมาจากสังคมตะวันตก ละทิ้งรากเหง้าทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาของชุมชนที่สั่งสมกันมาในอดีต

๔.๒.๕ มรดกทางวัฒนธรรมที่เป็นแกนหลักในสังคมในอดีต เช่น ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความเป็นเครือญาติ จะช่วยลดความรุนแรงที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะในการกลายเป็นประเทศอุตสาหกรรมใหม่ ค่านิยมทางสายกลางและความมีสติจะทำให้การตัดสินใจเป็นประเทศอุตสาหกรรมใหม่ของไทยไม่รวดเร็วจนเกินไป และเปิดโอกาสให้มีทางเลือกอื่น ๆ ในกระบวนการเปลี่ยนแปลงอย่างสุขุม

๔.๓ นโยบายอุดมศึกษา

๔.๓.๑ สร้างความสำนึกในเรื่องผลได้ผลเสียที่มีต่อประเทศอันเนื่องมาจากการทำประเทศให้ทันสมัย

๔.๓.๒ ขยายโอกาสทางการศึกษาให้แก่ประชากรส่วนใหญ่ เพื่อขจัดปัญหาที่เกิดจากการทำประเทศให้ทันสมัยและความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจอันเป็นผลของการทำประเทศให้ทันสมัยนั้น

๔.๓.๓ สนับสนุนการศึกษา การวิจัยเกี่ยวกับผลกระทบของการเป็นประเทศอุตสาหกรรม

๔.๓.๔ ผลิตบัณชิตที่มีคุณสมบัติในด้านการฝึกตนเองในการทำงานลักษณะต่าง ๆ โดยเน้นการประสานการทำงานด้วยใจ สมอง และมีมือด้วยความประณีต ลดความเห็นแก่ตัว สามารถทำงานเป็นกลุ่ม และตระหนักในคุณค่าของวัฒนธรรมไทย

๔.๓.๕ อุดมศึกษาควรให้การศึกษาด้านสิ่งแวดล้อมในฐานะวัฒนธรรมของการเรียนรู้ในแง่ของการดำรงชีวิตให้เห็นว่า โบราณสถานและแบบแผนประเพณีมีความหลากหลายไปตามภูมิภาคต่าง ๆ ของประเทศ ทำให้เห็นความหลากหลายในสังคมและวัฒนธรรมไทย ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความหลากหลายที่มีอยู่ในกระบวนการเรียนรู้ของเราด้วย

๔.๔ มาตรการที่เกี่ยวข้อง

๔.๔.๑ ปรับปรุงหลักสูตรการเรียนการสอน และกิจกรรมทุกสาขาวิชาเพื่อให้สมาชิกประชาคมอุดมศึกษาเกิดสำนึกในเรื่องผลได้ผลเสียของกระบวนการทำประเทศให้ทันสมัย

๔.๔.๒ ศึกษารากฐานและแกนของการศึกษาเดิมของไทยและสร้างระบบการศึกษาไทยขึ้นบนแกนนี้

๔.๔.๓ สร้างหลักสูตรให้สัมพันธ์กับโลกภายนอกเพื่อให้บัณฑิตได้ประสบการณ์และเกิดสำนึกรู้ในผลกระทบทั้งทางบวกและทางลบที่สาขาวิชาของตนมีต่อสังคม

- ๔.๔.๔ ส่งเสริมสร้างแรงจูงใจให้บัณฑิตกลับไปทำงานในท้องถิ่นของตน
- ๔.๔.๕ จัดกิจกรรมทั้งในและนอกหลักสูตรที่กระตุ้น ส่งเสริม ค่านิยมความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ การพึ่งพาอาศัยกัน และความรักใคร่ปรองดองฉันครีอยุธยา ให้เกิดขึ้นในประชาคมอุดมศึกษา
- ๔.๔.๖ ปรับเปลี่ยนระบบการวัดผลในการเรียนการสอนให้มีทั้งด้านวิชาการและด้านลักษณะนิสัย ปรับปรุงระบบหน่วยกิตและการใช้ผลคะแนนการเรียนเป็นการเน้นคุณสมบัติและความสามารถของผู้จบการศึกษา
- ๔.๔.๗ ใช้อุดมศึกษาเป็นแหล่งรณรงค์สร้างพฤติกรรมปฏิเสธรบิโคนิยม

เอกสารอ้างอิง

หนังสือ

คึกฤทธิ์ ปราโมช, ม.ร.ว. การศึกษากับการสืบทอดและเสริมสร้างวัฒนธรรม. กรุงเทพมหานคร : กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๑๒.

_____ . ชุมทางวิชาการ. กรุงเทพมหานคร : กระทรวงศึกษาธิการ ๒๕๑๑.

ชัยพร วิชชาวุธและคณะ. พฤติกรรมจริยธรรมในสังคมไทยปัจจุบัน : ศึกษาตามแนวทางจิตวิทยาสังคม. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ๒๕๒๗.

ดวงเดือน พันธุมนานิน และเพ็ญแข ประจันปัจฉิม. จริยธรรมของเยาวชนไทย. กรุงเทพมหานคร : สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, ๒๕๑๙.

บุญกร่าง เกิดตุลา. อนาคตของชาติ. กรุงเทพมหานคร : สวทหนังสือ, ๒๕๒๓.

ปริญญา ปราชญานุพร. สื่อมวลชนทำให้เด็กเสียคนหรือไม่. กรุงเทพมหานคร : เอเธนส์บุ๊คส์, ๒๕๒๗.

ประเวศ วะสี. ทิศทางอนาคตเพื่อความสุขถ้วนหน้า. กรุงเทพมหานคร : หมอชาวบ้าน, ๒๕๒๙.

_____ . พุทธธรรมกับสังคม. กรุงเทพมหานคร : เอช เอ็น การพิมพ์, มปป.

ปวย อึ้งภากรณ์. สันติประชาธรรม. กรุงเทพมหานคร : เคล็ดไทย, ๒๕๑๖.

พระเทพเวที. จริยธรรมสำหรับคนรุ่นใหม่. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๓๐.

_____ . ทางสายกลางของการศึกษาไทย. จัดพิมพ์เนื่องในโอกาสถวายปริญญาศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ (ศึกษาศาสตร์ - การสอน) มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๓๐.

_____ . เทคโนโลยีกับศาสนา. กรุงเทพมหานคร : เคล็ดไทย, ๒๕๓๐.

_____ . มองอเมริกาแก้ปัญหาไทย. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโกลด์คิมทอง, ๒๕๒๕.

พุทธทาสภิกขุ. แก่นพุทธศาสนา. กรุงเทพมหานคร : แพรวพิทยา. ๒๕๒๔.

สาโรช บัวศรี. พุทธศาสนกับการศึกษาแผนใหม่. กรุงเทพมหานคร : องค์การคำคุณุสภา, ๒๕๑๓.

สุนทรี่ โคมิน และสนิท สัมครการ. ค่านิยมและระบบค่านิยมไทย : เครื่องมือในการสำรวจวัด. กรุงเทพมหานคร : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๒๒.

สุลักษณ์ ศิวรักษ์. ปรัชญาการศึกษา. กรุงเทพมหานคร : เคล็ดไทย, ๒๕๑๖.

เสรี พงศ์พิศ. คินสู่รากเหง้า. กรุงเทพมหานคร : เทียนวรรณ, ๒๕๒๙.

เสน่ห์ จามริก. การเมืองกับการศึกษาของไทย. กรุงเทพมหานคร : โครงการพัฒนาสังคมศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา, ๒๕๒๖.

วารสารและหนังสือพิมพ์

ดิยู ศรีนาวัฒน์. “วัฒนธรรมบางอย่างที่สะท้อนให้เห็นในภาษาคำทำนาย” ภาษาและภาษาศาสตร์. ๖, ๒ (มกราคม - มิถุนายน ๒๕๓๑).

ทิววงศ์ ศรีบุรี. “ผลจากการทำลายธรรมชาติ” จุลสารสภาวะแวดล้อม. ๘, ๑ (มกราคม ๒๕๓๒).

ประยูร ศรีประสาธน์. “แนวโน้มนโยบายระยะยาวและวิธีการเกี่ยวกับการใช้วิทยุโทรทัศน์เพื่อการศึกษา” วารสารการศึกษาแห่งชาติ. ๕ (มิถุนายน - กรกฎาคม ๒๕๒๗).

พระประชา ปสนนธมฺโม. “ศักยภาพความเป็นจริงของพุทธศาสนาในปัจจุบันและศักยภาพของพระสงฆ์สำหรับอนาคต” ปาจารย์สาร. ๑๓, ๓ (พฤษภาคม - มิถุนายน ๒๕๒๙).

พระราชวรมณี (ประยูรช ปยุตโต). “การรักษาสถาณะของสถาบันพุทธศาสนา” พุทธจักร. ๓๘, ๕ (พฤษภาคม ๒๕๒๗).

พิทยา ว่องกุล. “คุยกับภิกษุ วัชโรโต” (ระพี สาคริก) วิทยากรย์. ๘๔, ๔ (เมษายน ๒๕๒๙).

_____ . “เส้นทางหนุ่มสาวกับพุทธธรรม” จดหมายเหตุ กศส. ๒๖ (มีนาคม - เมษายน ๒๕๒๙).

ระพี สาคริก “การศึกษาไทยภายใต้เทคโนโลยีสมัยใหม่” ปาจารย์สาร. ๑๓, ๒ (มีนาคม - เมษายน ๒๕๒๙).

ระวี ภาวิไล. “มหาวิทยาลัยกับวัฒนธรรม” อักษรศาสตร์. ๓, ๒ (๒๕๒๓).

ศิริพร แยมินิล. “พฤติกรรมศาสตร์เชิงการพัฒนาริยธรรมของนิสิต นักศึกษา วารสารศึกษาศาสตร์ปริทัศน์. ๓, ๓ (๒๕๓๐).

สามพร มณีไม่ตรีจิต. “บทบาทของสิ่งแวดล้อมที่มีต่อการท่องเที่ยว” **จุลสารการท่องเที่ยว** ๒, ๑ (สิงหาคม ๒๕๒๖).

วิฑูรย์ เพิ่มพงศาเจริญ. “ข้อพิจารณาบางประการต่อขบวนการและทางเลือกในอนาคตของการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในสังคมไทย” **ปาจารย์สาร** ๑๔, ๓ (พฤษภาคม - มิถุนายน ๒๕๓๐).